

PTT-project voor wintervogels: we gaan verder --- zonder de augustustelling

In Nederland verblijven s' winters grote aantallen vogels. Om vast te stellen of de aantallen in de loop van de tijd veranderen, dus of de betekenis van Nederland voor deze vogels verandert, organiseert SOVON wintervogeltellingen. Voor de algemenere soorten gebeurt dat in de vorm van Punt Transect Tellingen (PTT-project). Daarnaast bestaat er een watervogelproject, dat zich richt op de wetlands en hun soorten en het BSP-niet-broedvogels (voor schaarse soorten). Hieronder enige informatie over het PTT in verleden en toekomst.

Nadat in 1978-79 twee proef PTT-tellingen zijn gehouden, worden sinds 1980 honderden routes meermalen per winter geteld. Een route (transect) is een verzameling punten waar gedurende vijf minuten alle vogels worden geteld. Dit gebeurt in november, december en februari. Sinds 1985 wordt een dergelijke telling ook georganiseerd in augustus.

De decembertelling, ook wel mid-wintertelling genoemd, is de 'verplichte' telling. Deze telling wordt meestal gebruikt om de aantallen vogels in de opeenvolgende winters met elkaar te kunnen vergelijken. De andere tellingen zijn geschikt om het verloop van de aantallen gedurende de winter te kunnen volgen. Ook dit soort aantalsontwikkelingen kunnen van belang zijn.

De veranderingen in de aantallen kennen uiteenlopende oorzaken. Veranderingen binnen een winter zijn vaak toe te schrijven aan het weer. Onder invloed van koude dan wel andere weersomstandigheden kan de verspreiding en talrijkheid van soorten ingrijpend wijzigen, zowel door migratie als door sterfte. Hierdoor kan een goede indicatie worden verkregen van het belang van Nederland voor wintervogels onder uiteenlopende omstandigheden. Door jaren met elkaar te vergelijken worden veranderingen van winter tot winter zichtbaar. Ook hier speelt het weer een belangrijke rol, maar het project kan ook andere, trendmatige, aantalsveranderingen aan het licht brengen. Zijn er bijv. momenteel minder akkervogels die in Nederland overwinteren in vergelijking met tien jaar geleden? Dit type vragen vormt de achtergrond waartegen het PTT is opgezet. De projectresultaten kunnen vervolgens van

belang zijn om vast te stellen of er maatregelen nodig en voorhanden zijn om een veranderend (minder) voorkomen in Nederland om te buigen. Hiertoe zou je aan de hand van de verzamelde gegevens op het spoor van oorzaken moeten kunnen komen. Om daarvoor mogelijkheden te scheppen worden per telling en per route niet alleen gegevens over het getelde aantal vogels gevraagd, maar tevens over het biotoop op de telpunten. Het beschikken over deze gegevens is van belang om bovengenoemde koppeling naar oorzaken te kunnen maken.

Inspectie van het archief met route-biotoopbeschrijvingen heeft geleerd dat het niet volledig is. Op termijn zal een 'inhaalactie' worden gestart om te pogen deze belangrijke gegevens wel compleet te krijgen. Daarnaast wordt er over gedacht een ander type biotoopbeschrijving in te voeren, hetgeen meer gedetailleerde analyse mogelijk moet maken.

Allemaal plannetjes die in de (nabije) toekomst uitgevoerd zullen gaan worden. Als bij u een enveloppe op de mat valt waarin wij u vragen bovengenoemde aanvullingen of nieuwe beschrijvingen te leveren, denkt u hopelijk aan het belang van dit type gegevens tegen de achtergrond van het project.

U ziet: het PTT blijft in beweging. Na meer dan tien jaar tellen is het tijd voor bezinning: voldoet het project goed aan de doelstelling en wat zijn mogelijk zinvolle aanpassingen. SOVON en CBS staan voor de taak deze vragen op te lossen.

Een belangrijk punt van heroverweging is de augustustelling. Deze telling is destijds opgezet om aantalsveranderingen te volgen van soorten die bij de wintertellingen buiten de boot vallen, en om inzicht te krijgen in populatiedynamische grootheden als broedsucces.

Evaluatie van de augustustellingen en vergelijking met de BMP-resultaten hebben ons ervan overtuigd dat dit laatste niet gerealiseerd wordt. Er zijn vele factoren die het beeld vertroebelen. In augustus is voor menige soort de trek al begonnen, waardoor de populaties uit het broedseizoen en in augustus niet vergelijkbaar zijn. Maar ook wanneer dit wel het geval is, zijn er talloze problemen. Arco van

Strien van het CBS heeft in een analyse van het materiaal gevonden dat er 38 soorten zijn waarbij de populaties overeenkomen en die bovendien in de augustustellingen voldoende worden geteld om in principe aantalsveranderingen vast te kunnen stellen. De jaarlijkse verschillen zijn echter, mede door de geringe waarneemkans van veel soorten in de toch vaak stille nazomermaanden (denk aan zangvogels in bos in augustus!) moeilijk te interpreteren, en worden zeker niet alleen door verschillen in broedsucces veroorzaakt.

Al met al is duidelijk geworden dat voor het meten van het broedsucces gerichte projecten georganiseerd moeten worden. Te denken valt aan ringprojecten op vaste opstellingen of het in detail vaststellen van jongenpercentages zoals in het veld bij bepaalde soortgroepen mogelijk is (ganzen, zwanen, sommige steltlopers).

Samenvattend is er besloten de augustustelling als onderdeel van het PTT-project te laten vervallen. Met ingang van 1993 wordt alleen nog in november, december en februari geteld. Velen vonden de augustus-telling leuk en zouden hem graag hebben voortgezet. Van de kant van SOVON en het CBS vonden wij het 'eerlijker' ten opzichte van u, de waarnemer, open kaart te spelen en aan te geven dat, gemeten aan de doelstelling, de augustustelling geen succes lijkt te zijn. Wij hopen erop dat wanneer in de toekomst nieuwe projecten worden gestart die het broedsucces op een betere manier meten, wij weer aanspraak mogen maken op uw tevreugde. Rest ons nu nog u allen te danken voor de inzet die u heeft getoond door het tellen van de routes in augustus. Uiteraard zullen de gegevens van de augustustellingen wel nog worden uitgewerkt en gepubliceerd; u hoort nog wanneer het zo ver is.

PTT in de afgelopen winter

De verwerking van de gegevens is nog niet zo ver dat nu al een overzicht van het afgelopen winterseizoen kan worden gegeven. De correctie van de bestanden van november en december is in volle gang en onlangs heeft u een enveloppe met uitdraaien van deze tellingen ter correctie ontvangen. Enkele voorlopige resultaten:

In november zijn 273 routes geteld met in totaal 1.015.040 vogels verdeeld over 175 soorten. Voor december zijn dat 320 routes met 1.077.188 vogels en 177 soorten. De spreiding van de routes over het land is terug te vinden in figuur 1.

Figuur 1. Atlasblokken met routes in winter 1992/93 (O alleen november, ● alleen december, ⊙ beide).

Vergeleken met voorgaande jaren is er vanaf 1987 sprake van een lichte daling in het aantal getelde routes. Nu is het wel zo dat er altijd nakomers zijn, maar het totaal voor december zal de 330 niet ver overstijgen. Voor de decembertelling zijn voor 474 rou-

tes formulieren verstuurd aan 376 mensen. Dit komt neer op een respons van 68% van de routes. Voor de novembertelling bedraagt ze 58%.

Het totaal aantal waargenomen vogels lag vanaf 1983 vrijwel steeds boven het miljoen. De jaren 1984 en 1988 waren uitschieters met meer dan 1,5 miljoen. Gemiddeld werden er ruim 3000 vogels per route waargenomen. De gemiddelde route bestaat in werkelijkheid echter nauwelijks; in december 1992 varieerde het aantal waargenomen vogels per route van nog geen 70 tot bijna 28.000. Slechts zeven routes schikten zich braaf in het gemiddelde, met in totaal tussen de 3000 en 3500 vogels. Het aantal waargenomen soorten draagt de laatste jaren 180-200 (fig. 2).

In november was de Kievit de meest waargenomen soort (158.137) gevolgd door Kokmeeuw, Spreeuw, Smient en Kolgans. In december zag de top vijf er als volgt uit: Kolgans (162.982), Kievit, Smient, Kokmeeuw en Spreeuw. Dezelfde soorten dus in een iets andere volgorde. In volgende nieuwsbrieven meer over de resultaten van afgelopen winter.

PTT en BMP

SOVON volgt de aantalsveranderingen van vogelsoorten met verschillende projecten, zowel voor broed-

vogels als niet-broedvogels. Komen de resultaten nu ook overeen?

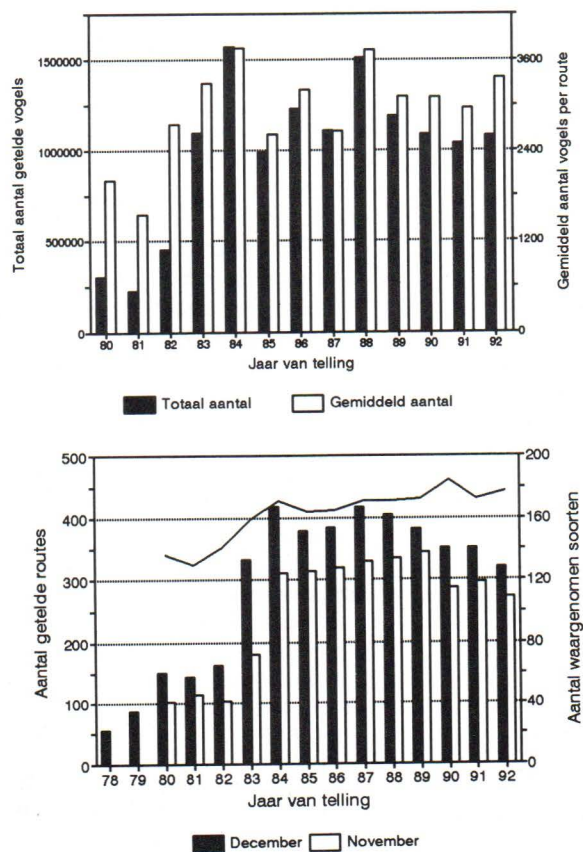
Het CBS heeft bij wijze van experiment de resultaten van het PTT vergeleken met die van het BMP. Als proefkonijn werden Kuifmees en Ekster gekozen. Als standvogels zouden de resultaten van beide projecten voor deze soorten naar verwachting moeten overeenkomen.

Voor de Kuifmees werd het Nederlandse verspreidingsgebied verdeeld in drie regio's: Drenthe (Noord-Nederland), Veluwe, Achterhoek, Twente en de Utrechtse Heuvelrug (Midden-Nederland) en Noord-Brabant en Limburg (Zuid-Nederland). Vervolgens werden de trends per regio en per project berekend.

De soort is sinds 1984 met circa 40% toegenomen als broedvogel volgens de resultaten van het BMP. Deze toename is het meest uitgesproken in Zuid-Nederland. De resultaten van het PTT komen hiermee volledig overeen. Dat de toename zo groot is in Zuid-Nederland, waar de vitaliteit van het naaldbos het beroerdst is, kan een gevolg zijn van een tijdelijk groot aanbod aan voedsel en nestgelegenheid in de kwijnende bossen hier.

Wat de Ekster betreft wijken de resultaten uiteen. In het BMP is een toename van de broedvogelstand van 30% geconstateerd. In contrast daarmee is met het PTT een afname van de winterpopulatie vastgesteld. Vergeleken met een jaar of vijf geleden zijn de aantallen in november met 30%, in december met 40% en in februari met 50% afgenomen. De resultaten zijn nog niet op habitat- of regioniveau uitgesplitst, maar het verschil in uitkomst tussen beide projecten is opmerkelijk. Mogelijk wordt dit veroorzaakt doordat groepen Eksters momenteel minder worden waargenomen dan enkele jaren geleden, zoals enkele waarnemers opgevallen is. Groepen Eksters bestaan uit vogels die nog niet geslachtsrijp zijn of geen territorium hebben weten te veroveren. Door het bezetten van nieuwe broedbiotopen (stad!) en het dichter opeen gaan zitten van broedparen is het surplus aan Eksters wellicht verdwenen terwijl de broedpopulatie wel is toegenomen. Dat er blijkbaar geen nieuwe surpluspopulatie is ontstaan, is natuurlijk opmerkelijk; komt dit misschien door een matig broedsucces?

Deze speculaties terzijde zal duidelijk zijn dat de broedvogel- en niet-broedvogelprojecten elkaar aanvullen, en dat het lonend is de resultaten meer aan elkaar te koppelen dan tot nu toe het geval is geweest.

Figuur 2. Boven: gemiddeld en totaal aantal vogels. Onder: aantal routes (balkjes) en aantal soorten (lijn).